



Ivo
Antič

Dnevniški triptih – poletje 1991*

1. BOGOVI PADAJO PO GLAVAH

Torek, 2. julija 1991. Med trajanjem alarma (ki so ga sirene oznanile potem, ko je mig-21 že opravil svoje: nad Ljubljano prebil zvočni zid in izstrelil raketo na Grad) se je pisec teh vrstic po naključju znašel v eni od starejših ljubljanskih hiš, v njenih solidno obokanih spodnjih prostorih. Tu so se že

zbrali dokaj slikoviti primerki »ljubljske favne«, značilni za tista polpozabljenega »zgodovinska« poslopja, iz katerih so »elitnejši« sloji domorodcev že zdavnaj pobegnili kam na lepše in vsakršne luknje prepustili skromnim upokojevcem in drugim »socialcem«, priseljencem z jugojuga in različnim kramarjem za njihove »lokale«. Med čakanjem na »apokalipso zdaj« se je razvil zgleden pluralizem mnenj, skoraj podoben parlamentarnemu »sejmarstvu«: tri žene (Dante bi rekel »le femminette«), vsaka s približno osmimi križi na ramah, se niso mogle zediniti, ali je pred bombardiranjem bolje zapreti vsa okna stanovanj ali jih pustiti odprta; ena je menila, da se bo »vse sesulo«, druga, da bo »vse vrag vzel«, tretja je mrko spraševala, kaj je sploh prinesla nova slovenska oblast (»zdaj smo v katastrofi, le kaj je bilo tega treba«); prileten pijanček je mahal po zraku in strokovnjaško tolkel po zidovih ter ugotavljal »popolno zanesljivost« francjožefovske zidave; v gruči postavnih mladcev se je eden pridušal, da se »mi prav nič ne bojimo, zdaj bomo pokazali južnjakom« (pri tem ni mogel odtrgati oči od sočnih stegen kratkokrile prodajalke iz bližnje trgovine); s tem se je najbolj strinjal rdečeličen Bosanec (»Jes, pokazacemo mi njima!«), pri čemer mu je ena od že omenjenih ženic vrgla pripombo: »Komu boš ti kaj pokazal, ko nimaš službe, pa samo otroke delaš...« Bosanec je mirno preslišal, pograbil kolo in se odpeljal v še zmeraj veljavni alarm, mrmraje: »Nije to ništa... sve skupa... kurac obični...« Možak s tranzistorjem, bolj intelektualen tip, je pomenljivo izjavil, da tole že ne bo »tisto pravo, kajti prava bombardiranja se zmeraj začnejo ob zori, ko je prisebnost ljudi najnižja«, na kar je pijanček pripomnil, da to danes nič več ne velja, da zdaj sploh ne veljajo več nobena pravila, da zdaj tudi alarmi nimajo nobenega smisla, kajti bombniki šibajo z dvakratno hitrostjo zvoka, tako da tisti, ki naj bi opozarjali na nevarnost, ne utegnejo niti ziniti. Prihitela in odhitela sta nekakšna »ekstotična tipa«, očitno Roma, ki sta v čisti slovenščini spraševala po nekih izgubljenih otrocih, nato so tri žene ugotovile, da je »dost tega«, in odšle na kavico k eni od njih.

Coitus reservatus? Pričakovanja so ostala »neizpolnjena«, (rdeči) bogovi niso popadali po glavah Ljubljančanov. Alarma pa nikakor ni hotelo biti konec. Nestrpnejši so začeli odhajati v vroče poletno popoldne, po mestnih ulicah, še od praznika osamosvojitve okrašenih v glavnem z zasta-

* Dogodki lanskega poletja so spodbudili Ivo Antiča, če smemo tako reči, k globalnemu razmisleku o pojavih in simptomih našega časa in našega prostora. Avtor se je, povsem naključno, odločil za esejistično dnevniški zapis, ki se v celoti vključuje v našo anketo, zaradi svojega širokega zamaha in temeljitosti razmišljanja je kot naročen za sklepno misel, čeprav avtor, ki za anketo ni vedel, o tem ni razmišljal. Ur.

vami, ki so za nekatere »domobranske« (niti ena z »aziatsko« peterokrako zvezdo, ki je sicer tudi prastar slovenski in hrvaški element ljudske ornamentike, in le redka z novim grbom). Pod širokovejnatu drevo se je zatekel golf s sarajevsko registracijo, iz njega sta dva »Turka« kukala v nebo in se spraševala, ali ju bo »bratska smrt« potolkla na službenem potovanju v Neodvisni državi Sloveniji. Zbudila sta nekaj pozornosti policijskih specialcev ob bližnji tovornjakarski cestni blokadi; pogledovali so okrog vogalov, menjavali položaje, s kratkimi, priročnimi flintami »na gotovs«. »Šekasti« teritorialci, ki so bili pred alarmom tudi v bližini barikade, dva s sončnimi in eden z navadnimi očali, so postali »nevidni«. Mimo frančiškanske cerkve sta proti hotelu povsem prostodušno stopala salonsko oblečena Italijana, markantna gospoda, ki sta se glasno norčevala iz nekakšnega obmejnega cufanja okrog tabel in zastav, zraven pa predvidevala »massacro... massacro...« – Očitno je bilo zanju vse skupaj nekakšna domorodska »carezza«, lasanje med Urundijci in Burundijci. Ali po domače: Tepanjki mečejo »ananas« na Butalce. Ob Prešernovem spomeniku je bilo ozračje še bolj »nadrealistično«, tako rekoč »dechiricovsko«: teritorialci so se ozirali v nebo in v grajski stolp, nekaj civilistov (tudi na kolesih) je brez paničnosti hitelo po svojih poteh. Z dvorišča v bližnji ulici je odmeval radio z opozorilom ljudem, naj še potrpijo v zakloniščih, ker nevarnost zračnega napada še ni minila... Morda je tragičnost tragedije prav v »neznosni lahkotnosti« dejstva, da je z nekega odmaknjenege, »objektivnega« ali »nevtralnega« vidika lahko tudi komična. Seveda je za tistega, ki je do vratu pogreznjen v podalpsko-balkansko godljo, vsak poskus take »potujitve« zgolj bolj ali manj abotna fikcija ali skromen drobec nekakšne groteskne impresije. Navsezadnje je v »Gogi« tudi svetovljanstvo zgolj namišljena sublimacija obupa, blodna karikatura, fantazmična kompenzacija, ob kateri je brez koristi tudi na prvi pogled primeren Krležev vzdih iz časa prve svetovne vojne: »O proklete laži neba i domovine...« (Pjesma novinara).

Potemtakem ni nič čudnega, če se vsiljuje pravi labirint vprašanj. Je to zgolj »poletna nevihta«, ki jo je izzvala hazardna igra Slovencev v precepu med zahodnoevropsko demokracijo in besnim jugounitarizmom? Je le »krvav incident«, kakršnih je na Hrvaškem dovolj že celo leto? Je vojna, čeprav zaenkrat le »bliskovita«, z možnostjo, da postane dolgoročna v libanonskem smislu? JA trdi, da ne gre za vojno, da je le skušala »dodatno« zavarovati meje Jugoslavije. Za tiste, ki so bili pobiti, je bila nedvomno vojna, in to totalna. Vojna med Slovenijo in Srbijo? JA se ima za zvezno, ne srbsko vojsko, čeprav so v njej večinoma Srbi. Vojna med Slovenijo in »ostalo« Jugoslavijo, morda po zveznem ovinku celó vojna med Slovenci in Hrvati, saj so na vseh glavnih točkah zvezne oblasti Hrvati (Mesič, Marković, Lončar, Kadijević), pa tudi sicer je za Hrvaško odcepitev bolj ali manj nekakšna zasilna abstrakcija, katere uresničitev bi v danih razmerah pomenila odrekanje velikim ozemljem in zrušenje na »zagrebško faro«? Za Hrvati v zvezi sta v ozadju admiral Brovet (Slovenec) in general Adžić (Srb); po mnenju nekaterih naj bi prav slednji izrabil t.i. institucionalno praznino v zveznem predsedstvu (zaradi srbske blokade) in »na svojo roko« udaril po Sloveniji. Z blagoslovom zvezne vlade, čeprav ta to zanika? Z blagoslovom Zahodne Evrope, čeprav ta to zanika? Z blagoslovom ZDA, čeprav te to zanikajo? Mogoče celó s kakšnim »nemim« blagoslovom Sovjetske zveze...? Gre za okupacijo? JA je bila že prej vsevprek po Sloveniji, v mnogih krajih je vojske in njenih uslužbencev z družinami več

kot domačinov... Je šlo le za »naiven« poseg z zastraševalnim namenom, s tanki brez pehotnega, sanitetnega, logističnega spremstva? Je taka »naivnost« le načrtovana »prva faza« kot testiranje določenega terena, na kate-rega »kosovizacija« dotlej še ni segla? Je to res le šlampasta balkanska improvizacija v nasprotju z visoko racionalno organizacijo slovenske obrambe, kot je nekdaj zapisal? Nedvomno je tudi slovenska obramba po svoje improvizirana, saj ne razpolaga s sredstvi za »pravo« frontalno vojno v vseh komponentah. Je šlo za poskus »obkolitve« Hrvaške s severa? Se je JA zato tako hitro umaknila, ker so se začeli prebujati Albanci na Kosovu? Vojne na dveh bokih pa sta se bala celó Hitler in Stalin. Gre morda za začetek tretje svetovne vojne, in sicer na podlagi rastočega nemškega vpliva, kot pišejo srbski časopisi? V prvi svetovni vojni je Jugoslavija nastala, v drugi se je »prerodila«, bo v tretji dokončno razpadla na ducat mikrodržavic ali pa se bo uradno preimenovala v (véliko) Srbijo? Ali morda v (véliko) Hrvaško, v Hrvatoslovenijo, v Slovenohrvatobosnijo in Srbočrnogorijo, Makedonija pa bo najbrž postala nova avstralska zvezna država...? Se Srbom obeta »novo Kosovo« ali pa Hrvatom »nova Krbava«? Čaka Slovence in Makedonce »kurdska rešitev«? Kaj je tu racionalno, kaj iracionalno? Za nekatere je napad na Slovenijo povsem »odštekan«, arhaičen izbruh, za druge ni nič manj iracionalna »vsemu svetu« kljubujoča slovenska razglasitev samostojnosti, čeprav je po drugi strani oboje tudi nadvse logično: prvo kot obramba dosedanjih pozicij, drugo kot obramba na zadnjem robu nacionalne avtonomije, desetletja razjedene po dolgoročnejših načrtih kot tudi po »naravnih« poti požiranja malih rib. Za nekatere so amaterji srbski generali, za druge slovenski teritorialci. Srbi »užaljeno« ugotavljajo, da njihove generale izigrava rezervni vodnik Janša, pri čemer seveda ne omenjajo, da ima visoko obramboslovno izobrazbo, da je JLA ustvaril staroavstrijski rezervni kaplar, kovinar Josip Broz, da so navsezadnje tudi npr. Hitler, Stalin, Sadam Husein in še kakšen »vrhovni poveljnik« v bistvu »čisti amaterji«. Tudi mnogi današnji srbski generali so bili med drugo svetovno vojno, ko je šlo zares, zgolj pubertetniki, ki so se šolali šele po vojni. Kako je z odcepitvami po svetu? Nekatere uspejo (Norveška, Islandija, Irska, Panama, Singapur, Bangladeš...), nekatere ne (Biafra, Katanga, Eritreja, Baskija...), nekatere so »zgolj papir« (baltiška trojica, Moldavija, Gruzija...). Slovenija je s krvavim odporom vsekakor pokazala, da noče spadati v zadnjo od navedenih skupin, kajti Slovenci, ki jih mnogi niso (več) jemali resno (narod jodlarjev, stihoklepcev, vsakršnih sholastikov, pijancev, vrtičkarjev), so po petih desetletjih spet prebili psihološko mejo: ubijati in biti ubit. Že v evropski antični tradiciji je odnos do odcep-ljanja ambivalenten: diábolos (gr. razdvojevalec); qui bene dividet, bene docet (kdor jasno razločuje, prav podučuje). Kako žrtve na bojnem polju vnovčiti za zeleno mizo? V obeh svetovnih vojnah so Slovenci ustvarili lastne vojaške formacije, v miru so ostali brez njih, kar je mimo vseh antimilitarističnih »fantazem« nadvse pomembno dejstvo, kajti nacija se dokončno realizira kot stvarna »moč« šele, ko v vojaškem smislu povsem obvladuje svoj »trivium« (zemlja, morje, nebo). »Izhod na morje« je usoden element v zgodovini kopenskih narodov, ki so se želeli glede tega »komple-tirati« (Madžari in Srbi so gledali na Jadran, račune so jim prekrižali Turki, ki so za stoletja zavrli madžarizacijo Hrvatov, pa tudi germanizacijo Slovencev, ter zaustavili razvoj Srbije). Slovenci in hrvaški politiki sprejemajo pojem »ohlapne konfederacije«, Srbi nočejo slišati zanj. Za nekatere teore-

tike je konfederacija prehod do popolne ločitve ali do federacije, ki pa je v bistvu unitarna država. Švica je formalno konfederacija, a deluje bolj celovito kot kakšna unitarna država. Srbi pravijo, da se znajo vsaj dobro bojevati, če že ne znajo dobro delati. Zrel narod mora znati oboje. So Slovenci zdaj dokazali, da se znajo tudi bojevati? Zvezni premier Marković je kakšen mesec pred slovensko razglasitvijo samostojnosti z nonšalantnim nasmehom odvrnil na vprašanje TV novinarke glede te razglasitve: »To se neče desiti!« Vsekakor ni videti, da bi mu bilo do smeha tudi po 26. juniju.

Ob vseh vprašanjih se zdi gotovo vsaj to, da je »rdeče idile« konec. Nemogoče je mogoče – pravi slovensko-»črnski« pregovor. Če že ne gre za »pravo vojno«, gre vsekakor za svojevrstno »obsedno stanje« (naslov zbirke pesmi F. Zagoričnika), v katerem, rečeno s parafrazo znanega črnkega filma, (nekdanji) bogovi padajo na svoje in tudi na tuje glave. Torej preostane le še vprašanje (tudi po Zagoričniku): A na nas?

2. SRBSKA RESNICA

V petek 30. 8. 91 je ljubljanska TV predvajala oddajo z naslovom *Srbska resnica*. Zlasti intervjuji z nekaterimi vodilnimi srbskimi politiki in intelektualci so dokaj plastično predstavili panoramo srbskih pogledov na sedanjo jugokrizo. Pravzaprav je banalno ugotavljati, da ima vsaka resnica svojega malarja, a tako pač je. Pri tem se ob zadevnih srbskih izjavah vsiljujejo nekateri pomisleki in pripombe.

Slobodan Milošević, srbski predsednik, je v pogovoru s tujim novinarjem v solidni »amerikanščini« podal nekaj svojih osnovnih, občasno »modificiranih« tez: Srbom ne gre za t. i. »veliko Srbijo«, temveč za Jugoslavijo, Srbom ni do spreminjanja meja, gre jim le za zaščito sonarodnjakov v separatistični Hrvaški, ker imajo tudi oni pravico do odcepitve, Srbi na Hrvaškem niso le manjšina, kajti v YU noben narod ni manjšina, saj so »vsi enaki«, pri čemer je navedel primer Hrvatov v BiH, ki tam kljub svojim petnajstim odstotkom niso manjšina, temveč »enakopraven narod«. Milošević je tu seveda uporabil primer BiH, ker je povsem specifičen, česar tuji sogovornik najbrž ne ve. Jugoslovanske republike so že po svojih imenih nacionalno opredeljene z vodilnimi, nosilnimi narodi, pri čemer je izjema le BiH, kjer naj bi bili enako konstitutivni vsi trije glavni narodi (te republike namreč AVNOJ ni predvidel, ustanovljena je bila šele »naknadno« kot nekakšen izolacijski kompromis med velikosrbskimi, velikohrvaškimi in velikomuslimanskimi težnjami). V tem smislu so v vseh drugih republikah nenaslovni narodi praktično tisto, kar običajna evropska pamet razume pod pojmom manjšine, in tega dejstva v bistvu ni mogoče »prevrednotiti« s takimi ali drugačnimi (realsocialističnimi) teoretičnimi akrobacijami. »Modificiranost« Miloševićevih izjav se kaže tudi v tem, da ob kakšni drugi priložnosti trdi, da so notranje jugoslovanske meje le administrativne, zato jih je mogoče spreminjati, saj niso nespremenljive kot državne (pri tem je »zanemarjeno« dejstvo, da so vse državne meje tudi administrativne, le da so utrjene z mednarodnopravno moralo moči, kakor tudi to, da so z odcepitvijo Slovenije in z odhodom JLA iz nje pravzaprav že spremenjene tudi državne meje Jugoslavije).

Iz srbske opozicije sta izrazita lika Vuk Drašković in Vojislav Šešelj, nekdanja tesna sodelavca, ki pa sta se do danes močno oddaljila drug od drugega, čeprav znotraj podobnih nacionalističnih izhodišč. Drašković se

zavzema za specifično politično »mirovništvo« in poudarjeni humanizem v povezavi s tradicionalnimi vrednotami srbske kulture, Šešelj pa povsem prostodušno zagovarja radikalnost v mednacionalnih obračunih, seveda s pozicij moči, ki so na strani srbstva. Drašković je opozoril, da srbska mladina ne mara umazane vojne, ki zdaj divja med Srbi in Hrvati, in da prav zato JLA ne more delovati dovolj učinkovito, kakor podobno čutijo tudi hrvaški mladeniči, ki menda bežijo iz hrvaških vojaških formacij. Šešelj je poudaril izjemno vojaško moč Srbije, ki po številu tankov in bojnih letal presega vse sosede, razen Italije. Po njegovem lahko Srbija mobilizira milijon vojakov, in to dobrih. Slovenskemu novinarju je zabrusil, da »ste vi Latinci« pač nagnjeni k vsakršnim prevaram in zvijačam, medtem ko so Srbi v bistvu zelo preprosti in odkriti vojščaki (to seveda ni preveč v skladu z znano »latinsko« definicijo »bizantinizma« in t. i. grške vere: Graeca fides – nulla fides). Vsekakor je zanašanje zgolj na vojaško moč nadvse problematično, za kar sta Vietnam in Afganistan dovolj nazorna primera; ZDA in SZ bi ju lahko dobesedno zmleli v prah.

Jovan Rašković, psihiater in eden od voditeljev hrvaških Srbov, je omenil tako rekoč *genetično travmatiziranost Srbov na Hrvaškem* in splošno srbsko ujetost med dva mitološka lika – Miloša Obilića in Vuka Brankovića (zvestoba – izdajstvo). Za Miloševića je rekel, da je nedvomno močna osebnost, česar pa – ob ironičnem nasmešku – ni priznal Kučanu, kajti slednji ima po njegovem mnenju le določeno »duhovno kvaliteto«. Očitno je tu kriterij za močno osebnost bolj nekakšna »mitološka« patetika kot pa racionalna funkcionalnost, ki velja v bolj evropeiziranih okoljih, kjer imajo nekateri Kučana celo za najbolj briljantnega vzhodnoevropskega postkomunističnega politika.

Književnik Brana Crnčević je menil, da Srbi sploh niso zmožni sovražstva, in to do nikogar, da oni pač le »pobesnijo«, ko jim je vsega dovolj. Ker je sovražstvo povsem običajna sestavina človeške psihe, bi to pomenilo, da so Srbi pravzaprav nekakšni »nadjudje«. Crnčević je tudi s pretečim prizvokom opozoril, da bodo imeli Srbi čez pol leta več prijateljev, kot jih imajo Slovenci in Hrvati, saj bo svet kmalu doumel pravičnost srbskih stališč v jugokrizi. Danes se taka trditev zdi dokaj dvomljiva, saj se Srbi z očitnim veseljem nad »padcem Gorbačova« najbrž niso prikupili niti svojim tradicionalnim »prijateljem« Rusom, kolikor je v politiki pač sploh smiselno govoriti o kakršnemkoli prijateljstvu. Crnčević je tudi menil, da so za Slovence izjemno nevaren sosed ravno Hrvati, češ da jih bodo ti skušali zapelesti v »svojo vojno«.

Književnik Matija Bečković je rekel, da je presenečen nad silovitim uporom Srbov na Hrvaškem, s katerim so pokazali, da se ne bodo več pustili klati kot ovce. Tovrstno »presenečenje« je presenetljivo, saj so se Srbi učinkovito uprli hrvaškim klavcem že leta 1941. Po Bečkovićevem mnenju je srbski upor povsem presenetil tudi sedanje hrvaško vodstvo. To je prav tako vprašljivo, saj tudi ni v skladu s tistimi srbskimi pogledi, po katerih je Tuđman namenoma izzval vojno. Bečković je tudi zanikal smiselnost parole »velika Srbija«, ki da jo je Srbom podtaknila že pokojna Avstro-Ogrska; Srbom torej ne gre za nekakšno »veliko Srbijo«, temveč zgolj za naravne meje nacionalnega prostora. Seveda bi v podobnem smislu lahko tudi npr. Albanci rekli, da jim Srbija podtika idejo o »veliki Albaniji«.

Zgodovinar Kosta Čavoški je zanimivo opozoril na splošno problema-

tičnost meddržavnih razmejevanj, meje so največkrat začrtovali na podlagi vojaških obračunov in so torej rezultati uporabe nasilja, pri čemer prihaja tudi do različnih »kompromisov« (v Franciji je ostalo veliko Nemcev, a sta francoska in nemška država prijateljski). Menil je tudi, da bi bilo treba pri eventualnem razmejevanju med Hrvaško in Srbijo upoštevati stanje, kakršno je bilo pred drugo svetovno vojno, se pravi pred hrvaškim genocidom nad Srbi, saj mednarodno pravo ne more priznati rezultatov genocida. Po nekaterih podatkih so namreč pred letom 1941 Srbi na Hrvaškem predstavljali več kot tretjino prebivalstva, danes pa jih je okoli dvanajst odstotkov.

Za balkanski »mačizem« je najbrž neprijetna ugotovitev, da je v tej panorami srbskih pogledov največ intelektualne potence pokazala sociologinja Vesna Pešić. Trezno in objektivno je opozorila na problematičnost projekta »velike Srbije«, ki pravzaprav ne rešuje ničesar, saj bi znotraj take srbske države ostali znatni manjšini, hrvaška in muslimanska. Menila je, da je Jugoslavija po prvi svetovni vojni nastala prav zaradi nemožnosti razmejitve med Srbi in Hrvati. Po njenem mnenju so bili srbski liberalci skupine Nikezić-Perović izgubljena priložnost za pravočasni demokratični dogovor v Jugoslaviji, zato se opozicija ni mogla normalno izoblikovati.

Naposled, po vsem sodeč, preostane le ugotovitev, da se vsaka refleksija jugokrizne pravzaprav vrti v »začaranem« krogu. Tudi tisti, ki misli, da je že »izskočil«, čez čas spozna, da je še zmeraj – po nekakšnem ovinku – ujet vanj. Presek tega »črevesnega vozla« bi namreč najverjetneje zahteval – atomski »ananas«...

3. POLETJE Z MRHOVINO

Ponedeljek, 7. oktobra 1991. Večstransko pomemben, »slikovit« datum. Predvsem je to zadnji dan trimesečnega moratorija na osamosvajanje Slovenije na Hrvaške. To »poletno zamrznitev« jima je vsilila Evropska skupnost, in sicer z neizraženim, a dokaj verjetnim namenom, da bi Srbija zadevni odlog izrabila za (vojaško) discipliniranje republik, ki s svojim separatizmom vznemirjata dosedanjo logiko državnostne razdelitve Evrope. Ob taki pacifikaciji bi si nedvomno oddahnil marsikateri zahodnjak, saj je težko sprejeti nevaren zgled, ki ga nudijo majhni in revni kandidati za zbor držav, zlasti evropskih; zdi se, da je v Evropi nekakšna izjema trojica baltskih piščancev, ki so jim priznanje državnih suverenosti tako rekoč kar podarili, so pa na svetu tudi področja, kjer je nastajanje »mikronezij« precej laže sprejemljivo, spet drugod pa povsem nepredstavljivo – ali po domače: ni vse za vse, enim je »dano«, drugim ne, vsi pa si lahko »prizadevajo«. Srbija in jugoslovanski »center« sta se vsekakor potrudila, vendar pa se je zadevni »načrt« čudno skazil in zavozljal: po (taktičnem ali »neustavnem«) umiku JA iz Slovenije je praktično vsa hrvaška republika, ki je že tako ali tako podobna »oglodani ribi«, zagorela v požaru »odštekane« vojne, ki uradno sploh ni vojna, temveč, po vsem sodeč, nekakšen odprti safari na Hrvate. Nič čudnega, da npr. za ital. zunanjšega ministra v Jugoslaviji sploh ni vojne, kar si je mogoče »pojasniti« v dvojnem smislu: po eni strani gre za apokaliptični delirij zunaj vsake običajne vojne logike (niti cilji in nasprotniki niso jasno definirani, tako da je vse skupaj še najbolj podobno kaotičnemu opletanju ali lovu mačke z mišjo), po drugi strani pa, če Slovenija in Hrvaška nista več Jugoslavija, v ostanku, ki jo še predstavlja, res ni vojne,

čeprav se tja »naskrivaj« vračajo številne rakve s padlimi. V skladu s tem niti ne bi presenetilo, če bi morala Hrvaška (in seveda tudi Slovenija) naposled prositi ne le za priznanje državne suverenosti, temveč celo za priznanje, da se je za svojo suverenost sploh zares vojskovala. Med pragmatizmom in cinizmom velikokrat pač ni dosti razlike. Za tistega, ki vojno opazuje z varne »objektivne« razdalje prek TV, je vse dogajanje res nekakšna abstrakcija, ki migotajočo poplavo informacij naposled začne nevarno približevati »idiotizmu« zmanipuliranosti, neandertalski neobveščeni ali celo blaziranemu senzacionalističnemu esteticizmu. Šele ko se mu zbombardirani dom zruši na glavo ali mu pred očmi zakoljejo sorodnika, se vojna človeku dejansko razkrije kot elementaren šok z učinkovito »pedagoško« razsežnostjo spoznanja o provizoričnosti, iluzornosti, »neznosni lahkotnosti« (Kundera), darovanosti trenutkov življenja. Šokantnost tega spoznanja je seveda ostrejša zaradi svojevrstne uspavanosti normalnega, v mirno vegetiranje utečenega vsakdanjega brkljaštva, nagačenega s smislom pridobitništva, ki tako rekoč nujno »pozablja« ali spregleduje, da je celó nedeljskoizletniški travnik ali vrtičkarska gredica v bistvu zgolj »fronta«, na kateri poteka neprekinjena vojna med žuželkami, bilkami, zrakom, zemljo, vodo, spričo česar seveda ni daleč do »razsvetljenja« ugotovitve, da je vojna bolj naravno stanje kot mir.

Vsekakor je iz trupla Jugoslavije, tega najtežjega balkanskega bolnika, te rakave rane Evrope in potencialno tudi sveta (anus mundi), spet do neba udaril »afriški« smrad medplemenskega zverinstva. Mnogi se bojijo, da bi ta »afriška kuga«, ta »aids« (anagram »sida« je lahko krajša oblika ž. im. orient. porekla, v rabi na Balkanu, na Hrvaškem, cf. Sidonija, Sidika) zajel celotno področje sesutega socializma in naposled vso Evrazijo. Tudi po koncu moratorija se nadaljuje mora moratorija kot »poletja z mrhovino«, balkansko poletje prehaja v »indijansko«, ki s svojim dolгим, slepečim sijajem povzroča negotovost zavesti o začetku konca ali koncu začetka »dolgodnevnega potovanja v noč« (po O'Neillovi drami o razpadu družine, razrite s slabostmi vsakega njenega člana). Nuja individualizacije na meji etnos-nacija zahteva prelom s patriarhalno kolektivno blokado; narodi na področju YU so še vedno v pubertetno-adolescentski fazi (za Srbe so ostali jugonarodi nekakšni pobalinski izgubljeni sinovi, ne pa zgodovinske nacije, seveda pa tudi ti »pobalini« odrekajo zrelost Srbom). Konec je »časa pravljic«, ki je odlagal soočenje s tistim, kar se mora zgoditi, »tisočprvi dan« je mrka razsvetlitev ali zenovska klofuta spoznanja. V pišu vojne so odletele mnoge kvazihumanistične maske, poslikane z vsakršnimi »pedagoškimi« teorijami; zdaj je povsem jasno, da gre za blut-und-bodnovsko histerijo historije najnižje atavistične vrste: gre za zemljo, za primarnost obstanka, za »lebensraum«, za prostor paranoične nuje, ki mu meje zarisuje metafizika krvi kot nekrofilska »avra kadavra«. Morda je v rezerviranosti in previdnosti zahodnjakov glede jugokrize več trdega političnega realizma, pomešana s strahom pred Jugoslavijo kot Pandorino skrinjo, kakor pa cenenega cinizma, s katerim nekateri razlagajo njihovo delovanje. V temelje evropske zavesti je vpisana travma balkanske – trojanske – vojne kot večnega boja med zahodno in vzhodno stranjo »Helade«, za katero je Helena le metaforičen prikrih. Evropska skupnost, ki jo vodijo visoko civilizirani narodi, opazuje Jugoslavijo kot tempirano »biološko bombo«, ki v racionalni svet računalniške kulture na pragu 21. stoletja vsiljuje neposredno grožnjo arhaične »orientalske« subverzije. Jugokriza je za Evropo eminenten ekološki

problem: karbunkel, ki se je že predrl, iz njega pa se je zvalila prva evropska vojna po skoraj polstoletnem – vsaj relativnem – miru (k tej relativnosti so seveda prispevali Ulster, Baskija, ital. mafija, »rdeče brigade« itd.). Za Hrvaško gre za vojno dveh držav in narodov, Srbiji pač bolj ustreza, da zadevo prikazuje kot »notranjo stvar« Jugoslavije, kot nekakšno Sev. Irsko ali Baskijo, vendar se na Hrvaškem dogajajo ofenzivno-uničevalne vojaške akcije, ki jim je težko najti kakšno primero celo med drugo svetovno vojno. Torej spet eno soočenje sterilnega kozmosa mikrovezij s kaosom živcev, žil, krvi, gnoja, kar evocira Kunderovo misel, da je blato težji teološki problem kot zlo (»babje poletje« tone v Helenino blato).

7. okt. naj bi bil torej »dokončni konec« vojnega poletja; objavljen je bil namreč ultimat Evropske skupnosti: v YU mora utihniti orožje, sicer bodo sledile najstrožje »gospodarske sankcije« proti tistim, ki so zoper mir. Tu je slutiti nekakšno pitijsko past: gospodarske sankcije so običajno brez realnega učinka, tako ali tako pa so zmeraj vsi »za mir«, saj se zmeraj vsi – tudi poklicni vojaki, ki jih vojna v bistvu šele zares »osmisli« – borijo »za mir«, se pravi vsaj za mir pokopališča (za mir po svojem okusu se je vojskoval tudi npr. Hitler). Najverjetneje bo tudi tokrat tako kot ob vseh dosedanjih »premirjih« v tej srbsko-hrvaški vojni: podpis premirja ima funkcijo ukaza za novo stopnjevanje vojskovanja. Pogajanj za mir se je pač treba udeleževati, četudi so čista farsa, kajti ohranjati je treba politično legitimnost. Tudi v tem smislu je sedmooktobrski »dokončni konec« poletja nekakšno dopolnilo formalnemu začetku jeseni ob enakonočju štirinajst dni prej: 22. sept. sta namreč Kadijević in Tuđman ukazala prekinitev ognja, katere praktični učinek je bil tak, da je izzval zgoraj omenjeni ultimat. Vse bolj se kaže makabrična groteska vrtenja v začaranem krogu, vojna se na trenutke zdi kot »farsa Marsa«, RAT je v cirilici PAT, in morda je prav to pravi smisel umetnosti (ART) vojskovanja na Balkanu kot »izpostavi« tretjega sveta v Evropi. Zlasti v tretjem svetu je namreč najti veliko podobnih situacij z različnimi poskusi odcepitev, zaokrožanj, priključitev, bratskih osvobajanj, ideoloških obračunov itd. Vojna v YU je deloma podobna libanonski deloma iraško-iranski; sedanje »opletanje« najbrž pomeni iskanje možnosti za utrditev stabilne frontne linije, ki naj bi si jo srbska strategija utrdila čim zahodneje od »famousne« Drine, nato bi sedanji krožeči pat prešel v pat t. i. pozicijske vojne. Hrvaška ima pred sabo resnično »ekso-tične« perspektive: bafirska, eritrejska, kurdska, karenjska... (Kurdi in Karenji, ki se v Burmi gverilsko bojujejo za samostojnost, so s Hrvati celo »etimološko« povezani, prim. koren kur-, kar-, hur-), slikovita je tudi šrilanška vzporednica, saj se je po zverinstvih med Sinhali in Tamili »rajski otok« že spremenil v peklenškega, se pravi, da se vsak naravni raj prej ali slej izkaže kot »umeten«, tj. iluzoren ali peklenški (v aktualni jugovojni je tako metamorfozo že doživel tudi Dubrovnik, ki je bil za Shawa edini pravi »raj« na Zemlji). Na rusko vzporednico opozarja hrvaško geslo »Vukovar – hrvaški Stalingrad«: Nemci so napadli Rusijo v treh smereh (Leningrad, Moskva, Kijev), čemur nekako ustrezajo tri poglavitne smeri srbske ofenzive na Hrvaško (Slavonija, Banija, Dalmacija – ali Virovitica, Karlovac, Karlobag). Glede na to bi se morala Tuđmanova taktika »neskončnega umika – podobno kot »identična« Stalinova – v določenem trenutku prelomno spreobrniti v »neskončno protiofenzivo«, pri čemer je seveda nujna izdatna tuja pomoč, brez katere bi bil najbrž tudi Stalin izgubljen.

V strateškem smislu se tudi zdi razumljiva silovitost pritiska »načelne koalicije« Srbija-JA-Črna gora zlasti na konicah trikotnika Petrinja-Vukovar-Dubrovnik; slednjima kaže preprečiti, da bi kot vršička hrvaške podkve postala izhodišči za njeno pretvorbo v »hrvaške klešče« z Bosno v središču. Petrinja pa je kot ost usmerjena proti enako oddaljenima Karlovcu in Zagrebu. Mimo vseh takih in podobnih teoretičnih variacij je, po vsem sodeč, zanesljivo predvsem »memorandumsko ozadje«, iz katerega izhaja dolgoročno načrtovano srbsko pokrivanje večinsko štokavskega področja s Slavonijo, Dalmacijo in Bosno (Črna gora je pač že »avtomatično« pridružena) ter z dodatkom Makedonije, in sicer v smislu klasične velikosrbske »formule«: štokavsko je enako srbsko, srbsko je enako pravoslavno (štokavci so namreč tudi Makedonci, prav tako Rusi). V vsem tem bi bilo potemtakem mogoče videti eno od potrditev tistega spoznanja iz sodobne fizike, ki v vsakem kaosu odkriva tudi določeno logiko, svojevrsten kristalno geometričen red, kar se dotika paradoksalnosti. Slovenija (pa tudi kajkavska »Minihrvaška«) je zunaj temeljnega koncepta zadevne memorandumske geometrije. Koroški Slovenci so se leta 1919 poslovili od Balkana in izgubili narodno identiteto, Slovenija se leta 1991 poslavlja od Balkana, da bi jo ohranila, in sicer na zadnjem robu pred prepadom balkanskega pekla. Hrvaška je nedvomno »in«, Hrvatom se bliža irsko nesorazmerje (več Ircev v tujini kot doma), verjetno bodo tisočletne neporavnane račune s Srbi poravnavali še v naslednjem tisočletju. Morebitno priznanje vseh jugorepublik (v paketu) se lahko zazdi kot »vrnitev na začetek« na novem nivoju: paket, pakt, pat.

Sedmemu oktobru pripada še nekaj ocvirkov. V časopisih odmeva beograjski obisk angleškega Karadževića z njegovim depasiranim »španskim hrepenenjem«. Slovenci so izbrali tolar (»zulu« je torej še na voljo drugim republikam). JLA je svoj »dan artilerije« praznovala z ognjemetom na Banskih dvorih v Zagrebu in to »pojasnila« kot Tudmanov poskus samomora iz zasede...

EPILOG: IZ OČAL JE PADLO OKO (18.–25. OKT. 91, ODHOD JA IZ RS)

V thrillerju aktualne jugokrise je mogoče najti tudi kakšen »hičkokološki« simptom s »simboličnimi« razsežnostmi. Najbolj »blesteč« je gotovo haaški izpad enega od stekel iz Kadijevićevih temnih očal pred vso svetovno televizijsko in drugo javnostjo. General se je sicer obvladal v svojem ledenu, »tankovskem« stilu, a očal ni mogel obvladati, tako da je naposled moral spregovoriti brez njih. Škandal karnevalskega kastnega imidža ali propadlega balkanskega avtomaskiranja, v duhu katerega je YU dokaj dolgo nastopala kot izjema realsocializma in samoupravljalni raj (ki ne obvladuje niti avtoreprodukcije), ni edina »simbolika« tega incidenta. Nova razsežnost njegove simptomatnosti se je pokazala med eno od naslednjih haaških »mirotvornih« seans (18. okt.), ko je Momir Bulatović, predsednik Črne gore, izstopil iz Miloševićevega okvira in pristal na podpis, ki je bil med voditelji (ra)združenih jugoemirats nesprijemljiv le za srbskega vožda. Prav ta je namreč srbsko-črnogorsko simbiozo definiral kot »dve očesi v glavi«, Bulatovićev haaški podpis pa pomeni izpad črnogorskega očesa iz te »ojdipske« glave ali odcepitev polovice maskirnih očal na tej glavi, ki »pomeni« volutaristično samoumevnost pokroviteljske idile.

V simbolični ikonografiji (samo)oslepitev predstavlja (avto)kastracijo, torej gre v zadevnem primeru »očala-oko« za polovično avtodestrukcijo na (kva-zi)metaforičnem nivoju paranoične nevroze. Tako je pač z volčjimi zavezništvi: eno – navadno manjše – oko zmeraj najprej odleti (npr. Hitler zapusti Stalina, Mussolini zapusti Hitlerja), nato enooki Kiklop čaka na svojega Odiseja.

Kakšen trenutek je izkoristil Bulatović za to, da se je »zgodila« Črna gora? Trenutek, ko je postalo tudi brezokim očitno, da so Črnogorci (med njimi so tudi črnogorski Muslimani in Albanci) v načelni protihrvaški koaliciji predvsem srbski »kanonfuter«. Trenutek, ko so v State Department poklicali veleposlanika YU in protestirali zaradi uničevanja Dubrovnika (morda so požugali celo z možnostjo, da Jadran obišče kakšno sredozemsko »nadzorniško« ladjevje). Trenutek, ko se z muslimanskim referendumom napoveduje nekoč že obljubljena avtonomija Sandžaka (bivša Raška – kontraekvivalent za Knin, ki je srbizirana stara hrv. prestolnica), ki se kot klin zarezuje med Srbijo in Črno goro ter tako povečuje razmik med obema »očesoma«. Trenutek, ki Črnogorce sili v redefinicijo črnogorstva v vsesplošni balkanski krizi identitete, zgubljene v labirintih realsocialističnega bratstva in enotnosti kot »teoretičnega« prikriva za prakso parazitstva (kar je kje drugje lahko le naftalinski stereotip, je na popolnoma zafrustriranem Balkanu pač dobesedno krvavo aktualno).

Pri obnavljanju avtonomne črnogorske identitete bi šlo predvsem za konec samoumevnosti in avtomatičnosti vsestranske navezanosti na Srbijo, se pravi za odpiranje problematičnosti te simbioze, ki je dejansko tisočletna travma z atavističnimi elementi incestoidnosti in bratomora. V tem smislu se ponuja cela vrsta tabuiziranih vprašanj: npr. črnogorski »katoliški spomin« (še v 17. stol. so bila nekatera črnog. plemena katoliška, ne pravoslavna); »Rdeča Hrvatska« kot staro ime za Črno goro; dejstvo, da je knjižna črnogorščina (ijekavščina) bližja knjižni hrvaščini kot knjižni srbščini. Samo ime »Črna gora« je problematično v smislu etnonima, črnogorstvo kot nacionalnost je razmeroma mlad pojav (Črna gora je v bistvu pokrajinska oznaka kot npr. Gorenjska). Med drugo svetovno vojno je v Črni gori delovalo velikosrbsko četništvo, toda nekateri črnogorski politiki so prakticirali tudi velikohrvaško ustaško opcijo (»Paveličev zemljevid« izpred druge svet. vojne v hrvaškem obzorju koncipira tudi Črno goro). Svojevrsten »kuriozum« k vsemu temu so seveda nekatere rasne »teorije«, ki Črnogorce prištevajo k t. i. pravim Evropejcem (in ne k »balkanoidom«), kot so Hrvati, Bosanci, Slovenci.

V thrillerju so vsakovrstni obrati običajna funkcionalnost fabuliranja (18. okt., na dan »črnogorskega obrata«, so minili točno trije meseci od sklepa Predsedstva SFRJ o umiku JLA iz Slovenije, kar je bil obrat, ki je najbolj »šokiral« Slovence). Morda je Črna gora – in ne BiH – privilegirano področje arhetipskega hrvaško-srbskega zahodno-vzhodnega razkola. Z Bulatovićevim »obratom« je v luč pozornosti stopil nov element jugoslovanskega gordijskega vozla (njegovo avtentičnost potrjuje »isti koren«: aluzija »gore« v imenu Gordij). Na ozadju vojne, ki divja po »fantomski« Jugoslaviji, se ta vozle ne kaže več kot bosanski »most na Drini« (Andrić pri koncu istoimenskega romana: »Tamo dole je i razoreni most, grozno, dušmanski presečen po polovini«), temveč kot črnogorska »črna mora«. Zaradi vse bolj mučnega bleščanja te (kafkavske) resnice bodo verjetno še mnogim zelo prav prišla – črna očala.

Seveda pa je možen še dodaten thrillerski obrat: da se namreč izkaže, da je Bulatovičev »nož v srbski hrbet« zgoj dogovorjen trik, ki naj za trenutek pomiri vznemirjeno črnogorsko prebivalstvo. To bi bila potemtakem nekakšna »postmodernistična« finta, v smislu katere ni razvidna razlika med resnim in neresnim, tragičnim in komičnim, med masko in obrazom, se pravi, da bi šlo za potrdilo neke druge – namreč afriške – »rasne avtentičnosti«. Znani afriški pregovor se pač glasi: »Maske so pravi obrazi ljudi.«

Postskriptum: 26. nov. 1991, točno mesec dni po polnočnem (25./26. okt.) odhodu zadnjih vojakov J(L)A iz Slovenije. »Babica Jela« je (dokončno?) odšla na jug, kot je možno parafrazirati naslov novega slovenskega filma (*Babica gre na jug*), ki naj bi menda kandidiral za oskarja, kot tudi Slovenija kandidira za mednarodnopravno priznanje. Na »odcepitev« črnogorskega očesa iz (enotne) srbske glave se odhod JA iz Slovenije navezuje v tem smislu, da se je s tem odhodom tudi slovensko oko »dokončno« odcepilo iz večočesne maske jugotrupla. Vendar se po mesecu dni obe odcepitvi zdita, vsaka po svoje, dokaj problematični: Črna gora je še zmeraj tam, kjer je bila (v srbski glavi), pa tudi za Slovenijo je še vedno (in bo verjetno še dolgo) aktualno vprašanje, kako se znebiti prekletstva balkanske »tamge« (tamga, damga, danga ali dagma – variante turcizma, ki pomeni *pečat*). Vztrajnost balkanske naveze se kaže med drugim tudi v tem, da je po umiku jugovojске prišla v Slovenijo reka beguncev iz Hrvaške, ki je s kulminacijo »tipične« balkanske hlodovne (prim. nem. *der Balken* – hlod; isto angl. *balk*, tur. *balvan*) revolucije vse bolj KRVatska in vse manj HRVatska, kot pravi znana domislica. Hkrati se tudi vedno bolj zdi, da ob morebitnem hrvaškem zlomu v sedanji vojni s Srbijo od slovenske zmage nad JA ne bo ostalo veliko. Razpadanje nekega imperija je zmeraj nevarna zadeva (na tleh razpadajočega turškega cesarstva so skušali Armenci vzpostaviti svojo državo; kako je bilo »rešeno« to vprašanje, je znano). V vsako državo je kot žrtev vgrajen neki etnos.

Pisec tehle vrstic je v *Dnevniku* (priloga *Podmornica*) 19. 2. 91 objavil nekakšen »prognostičen« članek o letu 1991 kot »letu streznitve«. V članku je bil predviden konservativen udar v Sov. zvezi, in sicer naj bi Gorbačov »pokazal zobe«. Nekaj takega se je res zgodilo, le da je Gorbačov ostal nekako ob strani, v dokaj nejasni vlogi, rezultat pa je spričo povsem »nadrealističnih« razmer v »materialističnem« imperiju še zmeraj nadvse problematičen, tako da nekateri že predvidevajo nov poskus udara, ob čemer naj bi se odcepljeni Ukrajini »zgodila Hrvaška« (tisti, ki so v Srbiji že slavili padec Gorbačova, bi ob tem seveda znova zadihali). Hrvaška je pač tista YU-krajina (po »srbsko«: U-krajina), ki jo je doletel poseben udarec postsocialistične »streznitve«. Nedavni padec Vukovarja je bil nekakšna hladna prha tudi za Slovence in kosovske Albance (*Delo* z dne 25. nov. piše, da se kosovski Albanci treznijo, da jih srečuje »naknadna pamet«, cit. str. 3). Pol stoletja pozneje se zdi, kot da se čas obrača nazaj, kot da se hlodasti Balkan kar naprej vrti v istih krogih svojega obupa. Jugoslavija razpada, ustanovljena je posebna Hrvaška s praktično močno omejeno suverenostjo, Srbija je v Vukovarju z enormnimi žrtvami »ponovila« preboj sremske fronte, podobno »ponovitev« (marša na Reko in Trst) poskuša v Dalmaciji, pri čemer je možna tudi določena omejitev, če je v takšnem tajnem dogovoru Reka z Istro že prepuščena Italijanom, ki bi tako pomagali skrčiti Hrvaško na »Zagreb z okolico«. Umik iz Slovenije je odstranil

neugodno razpotegnjenost sil JA, ki bi jih Hrvati lahko sekali z boka, Slovenci pa držali ujete med svojimi hribi. Koncentracija JA v BiH je iz te republike naredila trdnjavo, ki jo srbskoarmadne sile dodatno »obzidavajo« s pustošenjem po Slavoniji, Baniji, Liki, Dalmaciji (vzpostavljanje nove »Vojne Krajine«). Bosna je v središču Jugoslavije, je njen ključ, kakor je tudi ključ za tradicionalno hrvaško državotvorno misel (Antun Radić je npr. v Bosni videl krušno sredico, iztrgano iz skorje, ki jo predstavljata »banska Hrvaška« in Dalmacija). Brez nekakšne zveze z BiH je po tej hrvaški optiki Hrvaška pravzaprav le invalid, pri čemer je tako rekoč »vseeno«, kolikšen del Slavonije ali Dalmacije je pod upravo bolj ali manj blokirane »banske Hrvaške« kot »ostanka ostankov« ali SAOH (Suverene avtonomne občine Hrvaške). Srbija vsekakor skuša odtrgati čim več kosov Hrvaške, preden prispejo zahodoevropska priznanja Slovenije in njene južne sosedo ter »mirovne sile« OZN, po določenem času pa bi s plebisciti uzakonila »očiščeno« dejansko stanje. Slovenija je pri vsem tem nekako obvisela v praznem, stisnjena v svojem podalpskem kotu, Makedonija pa na drugi strani v podobnem kotu čaka, da jo ob osamosvojitvi napade Grčija, ki je atavistično alergična na kakršnokoli izpostavljanje Makedoncev. Tem so Turki že obljubili zaveznitvo, kar seveda obljublja spopad med članicama NATO (do podobnega spora bi lahko prišlo med Nemčijo in Italijo glede Slovenije, ki si po tisočletju spet išče določeno podporo pred »Obri« – kje drugje kot pri »Frankih« in »Bavarcih«). Jugoslavija kot povsem možna »Pandorina skrinja« Evrope je vzrok za zahodnoevropsko previdnost glede priznanja Slovenije in Hrvaške (zdaj je v zraku obljuba za božič – leta 2091?). V tem priznanju nekateri vidijo »odrešitev«, drugi še večji krizni zaplet. Obstajale so že odcepljene države, ki jih niti mednarodna priznanja niso rešila pred izbrisom. Možno pa je tudi, da bo ob večjem številu novih samostojnih držav in državic na jugu in vzhodu Evrope pa tja do Kavkaza prišlo do določene »inflacije suverenosti«, se pravi, da bo ta pojem znova razvrednoten v smislu modificirane omejenosti, podobno kot to velja za kakšno mikronezijsko eksotiko, ki ima sedež v OZN, a je sicer pod povsem »samo-umevnim« patronatom ZDA (druge miniature bodo pač imele druge »skrbnike«). Za »tolažbo« bo pač zmeraj na voljo znano dejstvo, da je v današnjem vsestransko prepletenem svetu vsaka neodvisnost silno »elastičen« pojem: na ekonomskem področju gre po mnenju nekaterih le za izbiro »prodanosti« ali prek vdora kapitala ali prek kreditov. Na »čisto političnem« področju pa bi šlo za drugi dve obliki omejevanja suverenosti: za nemožnost razdelitve jedrskega orožja med posamezne republike (v Sov. zvezi), kar bi zahtevalo vsaj »skupno nadzorstvo« (tj. »skupno obrambo«), in za nemožnost vsestransko zadovoljive etnične razmejitev (v YU). V tem smislu nekateri že snujejo teorijo »dvojne subjektivitete«, ki bi veljala tako za določeno zvezo kot za njene bolj ali manj ohlapno vključene dele. To bi bila rešitev, ki naj bi zadovoljila tako volka kot kozo, se pravi, da bi šlo za skrajno pragmatično in perfidno podtaknitev statusa quo (ante bellum): opisan bi bil le nov krog determinacijske spirale.

Sicer pa – naj bo kakorkoli, »poletja z mrhovino« je konec. Pred vrati Balkana je zima, pred vrati Evrope je jugotruplo (prim. naslov thrillerja, ki trenutno izhaja v *Delu*: J. Wainwright, *Truplo pred vrati*). Če bo zima zgolj predah, bo spomladi jugothriller dobil nov zagon z novimi zapleti. Ob shizofrenični nepredvidljivosti Balkana je neblogljeno vsako predvidevanje

ne le zakotnih esejistov, temveč tudi resničnih »jasnovidcev«. Kolikor toliko zanesljivo se zdi le eno: da se vsaka balkanska »streznitev« pokriva z »modrostjo« spoznanja, ki ga nakazuje naslov znanega bolgarskega romana (Bojan Isajev: *Rojeni smo na Balkanu*). V letu, ki je bilo za jugoslovanske narode najbolj dramatično po drugi svetovni vojni (marsikdo sploh ni mogel verjeti, da bi spet lahko »počilo«, saj dolgo trajnejši mir deluje »uspavajoče«), je to – gotovo ne preveč simpatično spoznanje – dobesedno krvavo aktualno. Mnogi so že do vratu v krvi tega »pekleneskega gesla«.